

reakcím v dialogu a způsobům zacházení s jazykem. Učí se nejen mluvit, ale i poslouchat, tedy vyslechnout toho druhého, neskákat druhému do řeči, odpovídat na to, na co se ho ptají, ale také ptát se, tedy formulovat otázku, učí se základním zdvořilostním frázím — pozdravit, poděkovat, poprosit — a kdy a jak jich používat atd. Návyky a dovednosti získané v rozhovorech v rodinném styku mají na dítě veliký vliv a mnohdy přetrvávají po celý život.

Dítě se učí nejdříve tím, že řeč poslouchá a napodobuje. Je proto nutné, aby od nejtělejšího dětství dostávalo co nejvíce řečových podnětů, a to takových, které by měly být vzorem pro napodobení. Řeč je přímo spjata s myšlením. Bez řeči by nebylo myšlení, úroveň myšlení se pak projevuje v úrovni řeči. Přibližně kolem jednoho roku se shluky zvuků, které dítě produkuje, začínají podobat slovům. Po prvním roce nastává období opakování izolovaných slov. Od této počáteční fáze napodobování, opakování řeči svého okolí se však dítě velmi rychle dostává do fáze vlastního tvoření. Mezi druhým a třetím rokem už dítě zpravidla² zvládá slovník základních výrazů a samo vytváří jednoduché věty. Rozumí však i relativně složitým syntaktickým konstrukcím, i když je samo zatím nepoužívá. Mezi 3.—5. rokem si dítě osvojuje velké množství nových znalostí a dovedností a tomu odpovídá i rychlý vývoj řeči. V tomto věku (tedy zhruba tak okolo třetího roku) se dítě také začíná ptát, učí se vytvářet, formulovat otázku, snaží se vést aktivní dialog se svým nejbližším okolím. Je to poprvé v jeho životě a vliv rodiny zde hraje nezastupitelnou roli. Především na ní záleží, zda se dítě naučí ptát, ale také poslouchat, tedy vyslechnout, co mu říkáme.

Měli bychom vždy trpělivě a pravdivě odpovídat na všechny dětské otázky, a to s přihlédnutím k věku dítěte a schopnostem jeho chápání. Pokud nevěnujeme dítěti v tomto vývojovém období dostatečnou pozornost, nevyslechneme ho, nepovedeme s ním opravdový plnohodnotný dialog, může se stát, že se dítě ptát nenaučí, či dokonce — a to může být ještě horší — dítě se naučí neptat, což může nepříznivě ovlivnit jeho důvěru k rodičům i jeho schopnost komunikovat s lidmi. Jestliže na vážně míněné dětské otázky budeme odpovídat vtipkováním či je označíme za hloupé a nesmyslné, může to mít pro dítě, jeho vztah k rodičům, ale i k ostatním lidem vážné následky někdy na dlouhý čas, mnohdy i na celý život.

Již na minulém kolokviu jsem se zabývala problematikou komunikace rodičů s dětmi. Poukázala jsem na zvláštnosti tohoto typu komunikace, které jsou způsobeny velice blízkým vztahem všech jejích účastníků, kteří se navzájem velice důvěrně znají a opakovaně spolu komunikují. Charakteristickými rysy proto jsou velká zkratkovitost, redukce, náznakovitost a opako-

² Jsou zde však velké individuální rozdíly, zvláště někteří chlapci začínají mluvit později a nemusí to být známkou fyzické ani psychické poruchy (podrobněji: Ohnesorg, 1990, s. 28).

vanost. Ve svém příspěvku jsem pak upozornila na zajímavou skutečnost, kterou jsem zjistila při získávání materiálu, a to na výskyt tzv. otázek nepravých, tj. otázek, kde není záměrem mluvčího získat nějakou informaci ani snaha dosáhnout odpovědi, ale které plní různé jiné funkce, např. varování — *mám ti ten talíř vodnýst?*, výhrůžku — *chceš dostat pohlavek?*, podiv, zahořčení — *jak je možné že ses tak zamazal?*, napomenutí — *proč strkáš ten nůž do pusy?*, obavu — *chceš si tou vidličkou vypíchnout oko?*, výtcevu — *copak neumíš pozdravit?* atd. Poukázala jsem na to, že po vyslovení těchto otázek rodiče neočekávají od dětí odpověď, ale nějakou neverbální reakci. Případná odpověď by naopak mohla vzbudit nelibost a „přestříit“ situaci. A tak tyto repliky svou podobou typicky dialogické jsou zde vyslovovány se záměrem zcela opačným, tj. nepřipustit pokud možno žádnou verbální reakci. Zde by asi bylo možné se zeptat, oč jsou takovéto „otázky“, jež se skutečnou otázkou mají společnou jen intonaci, případně užití tázacího zájmena či pořádek slov, pronášené často s ironií, jízlivostí a snahou o zesměšňování, lepší, smysluplnější a „chytřejší“ než „hloupé“ a naivní dětské otázky. Nesvědčí nadměrné užívání takovýchto „otázek“ o tom, že jsme si nezvykli očekávat odpověď na položenou otázku, že jsme se nenaučili poslouchat, co nám druhý říká, že vlastně nechceme či ani neumíme vést dialog?

V dnešním příspěvku bych se zaměřila na další zajímavou zvláštnost tohoto typu komunikace, která by jistě také měla být důvodem k zamyšlení, a to užívání rozkazovacích vět v komunikaci rodičů s dětmi. Nejdříve bych se pozastavila u problému terminologického, tj. u vymezení pojmu rozkazovací věta. V *České mluvnici* v kapitole věnované druhům vět (Závraček — Jedlička, 1963, s. 316) jsou uvedeny věty oznamovací, tázací, žádací a zvolací. Věty žádací jsou vymezeny jako věty vyjadřující rozkaz nebo zákaz, vybídnutí, žádost nebo přání, aby se něco stalo. Dále se zde uvádí, že věty žádací dělíme někdy na rozkazovací (obsahují rozkaz nebo zákaz) a na přací (obsahují přání). Ve *Skladbě spisovné češtiny* (Grepel — Karlík, 1986, s. 66) jsou věty podle svých komunikativních funkcí (dále KF), tj. cílů, pro které byly mluvčím vzhledem k adresátovi vysloveny (napsány), rozděleny na výpovědi s KF oznámení, otázky, výzvy a přání. Cílem výpovědi s výzovou funkcí je přimět (pohnout) adresáta k realizaci, příp. nerealizaci nějaké činnosti. V rámci tohoto funkčního typu rozlišujeme několik funkčních hodnot dílčích: rozkaz (příkaz), povel, vybídnutí, výzva aj. Přímým prostředkem vyjadřování těchto KF je imperativní výpovědní forma, tedy imperativ a (stoupavě klesavá) konkluzivní kadence. Ve svém příspěvku pracuji s pojmem **rozkazovací věty**, jako věty vyjadřující **rozkaz, zákaz, příkaz**, a to různými způsoby, tedy nejen s užitím imperativu. Nejprve se budu zabývat rozkazovacími větami, které imperativ využívají. Užití imperativu v běžné řeči není příliš časté, neboť může budít dojem, že se mluvčí snaží